ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК 330.341.2:336.77(477)

Олександр Леонідович ЛАВРИК

старший викладач кафедри фінансів та кредиту,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
вул. Мироносицька, 1, кімната 3-9, м. Харків, 61002, Україна
E-mail: filosof_555@online.ua
Телефон: +380577075291

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Лаврик, О. Л. Шляхи вдосконалення процесу банківського кредитування [Текст] / Олександр Леонідович Лаврик // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. – Том 16. – № 1. – С. 268-274. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. *Для сучасної вітчизняної економіки ключовим елементом у процесі перерозподілу капіталу залишається банківське кредитування. Воно виступає невід'ємною складовою розвитку економічних відносин та передбачає збереження рівноваги між наявними у суспільстві тимчасово вільними коштами та обсягами ресурсів.*

Саме банківське кредитування здійснює найсуттєвіший вплив на динаміку ВВП, обсяги реалізованих товарів та послуг, індекси споживчих цін, курс національної валюти тощо. Порівняно із впливом, який здійснюють інші суб'єкти фінансового посередництва, аніж банківські установи, банківське кредитування суттєво переважає за всіма аспектами.

Удосконалення механізмів банківського кредитування та його постійний розвиток залишається одним із основних шляхів виходу України із кризового стану. Скорочення останнім часом банками своєї діяльності у сфері кредитування внаслідок світової економічної кризи та внутрішньої політичної кризи похитнуло економіку нашої держави та помітно вплинуло на показники кредитного портфеля українських банків, динаміка розмірів та структури яких останніми роками бажає кращого.

Мета. *Метою є виявлення проблем ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці та розробка підходів, які сприятимуть збалансуванню механізмів банківського кредитування в Україні.*

Метод (методологія). *Вирішення поставлених задач здійснюється за допомогою методів оцінки та аналізу ризиків і ефективності фінансування, оцінки фінансово-економічних показників діяльності, моделі оптимальної структури кредитного портфеля, статистичних методів.*

Результати. *Запропонований механізм, де в операціях РЕПО замість цінних паперів використовувати інші активи, перехід права власності на які не потребує суттєвих затрат часу та коштів, або використання договору лізингу (з правом переоренди) як завуальованої альтернативи кредитної лінії є дієвими та ефективними, особливо у посткризовий період та у час становлення економіки країни. Його використання є перспективним та потребує подальших досліджень з точки зору оцінки ризиків та прибутковості.*

Ключові слова: *банківські установи; кредитні портфелі банків; інвестиції; фінансові посередники; договір лізингу; факторингова операція; переказний вексель.*

Александр Леонидович ЛАВРИК

ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ

Аннотация

Введение. *Для современной отечественной экономики ключевым элементом в процессе перераспределения капитала является банковское кредитование. Оно выступает неотъемлемой составляющей развития экономических отношений и предусматривает сохранение равновесия между*

© Олександр Леонідович Лаврик, 2014

имеющимися в обществе временно свободными средствами и объемами ресурсов.
Именно банковское кредитование осуществляет самое значительное влияние на динамику ВВП, объемы реализованных товаров и услуг, индексы потребительских цен, курс национальной валюты и т.д. По сравнению с влиянием, осуществляемым другими субъектами финансового посредничества, банковское кредитование существенно превосходит их по всем аспектам.
Совершенствование механизмов банковского кредитования и его постоянное развитие остается одним из основных путей выхода Украины из кризисного состояния. Сокращение в последнее время банками своей деятельности в сфере кредитования, в результате мирового экономического кризиса и внутреннего политического кризиса, пошатнуло экономику нашего государства и заметно повлияло на показатели кредитного портфеля украинских банков, динамика размеров и структуры которых в последние годы оставляет желать лучшего.
Цель. *Целью является выявление проблем эффективного перераспределения финансовых ресурсов в экономике и разработка подходов, способствующих сбалансированности механизмов банковского кредитования в Украине.*
Метод (методология). *Решение поставленных задач осуществляется с помощью методов оценки и анализа рисков и эффективности финансирования, оценки финансово-экономических показателей деятельности, модели оптимальной структуры кредитного портфеля, статистических методов.*
Результаты. *Предложенный механизм, где в операциях РЕПО вместо ценных бумаг используют другие активы, переход права собственности на которые не требует существенных затрат времени и средств, или использование договора лизинга (с правом переаренды) как завуалированной альтернативы кредитной линии являются действенными и эффективными, особенно в посткризисный период и в период становления экономики страны. Его использование является перспективным и требует дальнейших исследований с точки зрения оценки рисков и доходности.*

Ключевые слова: *банковское учреждение; кредитные портфели банков; инвестиции; финансовые посредники; договор лизинга; факторинговая операция; переводной вексель.*

Olexandr Leonidovych LAVRYK

Senior Teacher of Department of Finances and Credit
Kharkiv National University named after V. N. Karazin
Myronosytska str., 1, rom 3-9, Kharkiv, 61002 Ukraine
E-mail: filosof_555@online.ua
Phone: +380577075291

WAYS OF THE IMPROVEMENT OF BANK LENDING PROCESS

Abstract
Introduction. *Nowadays a key element in the process of redistribution of capital is the bank crediting. It comes forward as an inalienable constituent of development of economic relations and keeps balance between temporally free money and volumes of resources.*
The bank crediting has the biggest influence on the dynamics of GDP, volumes of the realized commodities and services, cost-of-living-indexs, national currency exchange rate, and so on. In comparison to influence, that other than bank institutions subjects of financial activity carry out, the bank crediting substantially prevails in all aspects.
Improvement of mechanisms of the bank crediting and its permanent development remain one of the basic ways for Ukraine to exit from the crisis state. Recent reduction of the bank activity in the field of crediting which is a result of world economic crisis and internal political crisis, has negatively influenced the economy of our state and the indexes of credit portfolio of the Ukrainian banks. Their dynamics of value and the structure are in the poor condition.
Purpose. *The aim is to eliminate the problems of effective redistribution of financial resources in the economy and develop the approaches that will assist balance of mechanisms of the bank crediting in Ukraine.*
Method (methodology). *The tasks are solved by means of methods of estimation and analysis of risks and efficiency of financing, estimation of financial economic performance, model of optimal structure of credit portfolio, statistical method indicators.*
Results. *It is offered the mechanism where in the operations of REPO instead of securities other assets are used, the transfer of property on which does not need the substantial expenses of time and money, or use of leasing agreement, as the veiled alternative to credit line is efficient and effective especially in the post-crisis period and in the time of recovery of the country's economy. Its use is perspective and needs further researches from the point of view of estimation of risks and profitability.*

Keywords: *banking institution; loan portfolios of banks; investment; financial intermediaries; leasing agreement;*

factoring transaction; bill.

JEL classification: A1, G21, G24

Проблеми у кредитуванні як фізичних, так і юридичних осіб сповільнюють процес фінансування реальних секторів економіки та, як результат, унеможливлюють ефективний перерозподіл капіталу в економіці країни. Для їх вирішення та як результат пришвидшення руху грошової маси як у фінансовому, так й у виробничому сегментах доцільно використовувати наступні механізми: факторинг, випуск векселів, операції РЕПО, випуск облігацій, інвестування ФОН та ФФБ (в іпотечному кредитуванні) тощо.

Метою факторингового обслуговування є своєчасне інкасування боргів для скорочення втрат унаслідок затримки платежів, що пов'язує цю операцію з різновидом торговельно-комісійних операцій банків [5].

Так факторинг доцільно використовувати банками у випадку несвоєчасного погашення кредитів та при потребі у вільних грошових коштах. Операція факторингу значно пришвидшує рух грошової маси та забезпечує банки своєчасним безперебійним надходженням еквівалентів кредитних позик. Класична схема факторингу має наступний вигляд (рис. 1.)

1

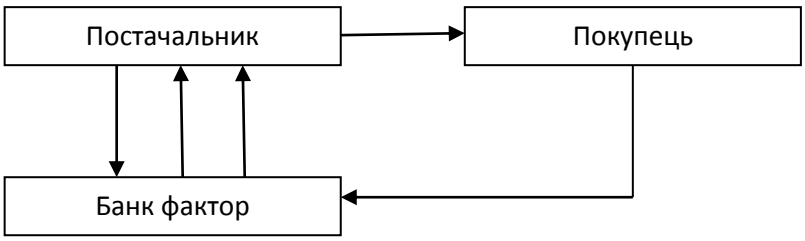

1 - відвантаження товару і виставлення покупцеві платіжної вимоги;
2 - пересилання платіжної вимоги факторові;
3 - оплата платіжної вимоги постачальникові (80-90 %);
4 - перерахування покупцем суми платіжної вимоги;
5 - оплата решти вартості вимоги мінус комісійні.

Рис. 1. Схема здійснення факторингової операції

Використання факторингу для постачальника вигідне тим, що:
- прискорюється товарообіг;
- зменшується ризик неплатежів;
- поліпшується процес інкасування боргів;
- зменшуються витрати, пов'язані з обліком та інкасацією боргів.

Фактор при здійсненні факторингових операцій розширює коло операцій та клієнтів, диверсифікує доходи і ризики [3].

Згідно з наведеною схемою факторингова операція має лише один суттєвий недолік, а саме - розрізненість у часі між пунктами 3 та 4. Так, якщо цей період є довгим, у фактора може з'являтися потреба у коштах, а постачальник не отримуватиме свої 10-20 % від суми угоди із покупцем [4].

На нашу думку, в такому випадку, якщо покупець є юридичною особою, доцільніше використовувати переказний вексель (тратту). По-перше, це забезпечить своєчасне надходження постачальнику суми більшої за 90 % від вартості угоди, по-друге векселеотримувач може продавати вексель у будь-який момент залежно від потреби у коштах. Тратта також вирішує проблему «офіційної невідповідності» позичальника вимогам банку при кредитуванні. Купівля векселя фактично є операцією з купівлі цінного паперу, тому при купівлі векселя банку вже необхідно дотримуватись геть інших нормативів щодо ліквідності та структури портфелів цінних паперів. Таким чином, при взаємному бажанні банку та позичальника у здійсненні кредитної операції, яка не відповідатиме чинним стандартам у сфері кредитування, позичальник може виписати вексель та отримати його номінальну вартість за мінусом обумовленого банківського відсотка.

Іншим альтернативним варіантом банківському кредитуванню при його «офіційній неможливості» є операції РЕПО. Класичні операції РЕПО здійснюються із використанням цінних паперів та мають наступний вигляд (рис. 2.):

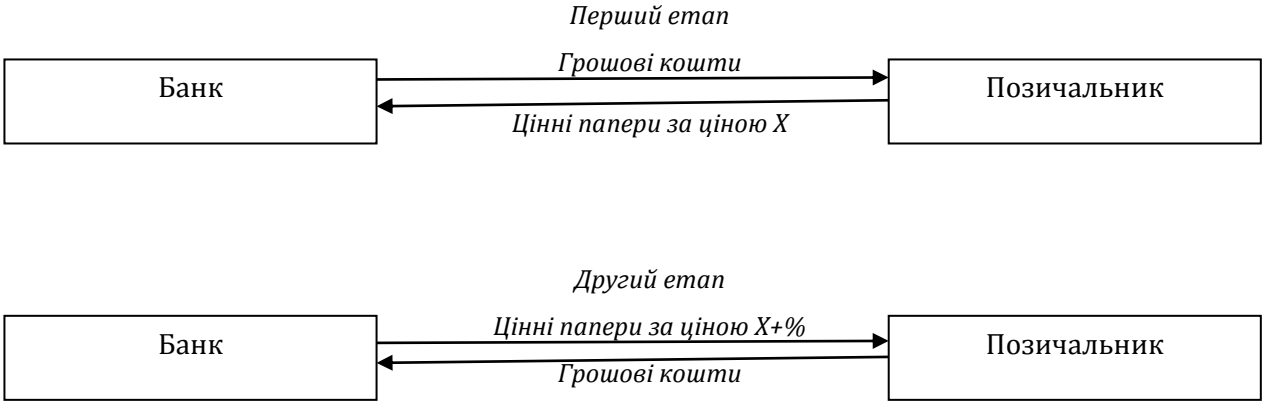

Рис. 2. Схема здійснення операції РЕПО

Таким чином, в обумовлений період позичальник здійснює викуп власних цінних паперів, з різницею у ціні, яка визначає банківський відсоток. В Україні операції РЕПО законодавчо не регламентовані, тому, як правило, зазвичай сторони укладають одночасно два звичайні контракти з купівлі-продажу цінних паперів із протилежним спрямуванням, із різницею у ціні та часі поставок цінних паперів проти оплати. Ключовою проблемою у здійсненні такого альтернативного виду кредитування є вимоги Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку при укладанні договорів купівлі-продажу цінних паперів щодо наявності на рахунку продавця ЦП обумовленої договором кількості зазначених цінних паперів. Таким чином зазначений вище «український формат» операції РЕПО можливий лише при наявності на рахунку банку необхідної кількості цінних паперів того самого випуску, що зазначені у договорі [1].

Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, банкам та позичальникам було б доцільно в операціях РЕПО замість цінних паперів використовувати інші активи, перехід права власності на які не потребує суттєвих затрат часу та коштів, або використати договір лізингу (з правом переоренди) як завуальовану альтернативу кредитної лінії (рис. 3.)

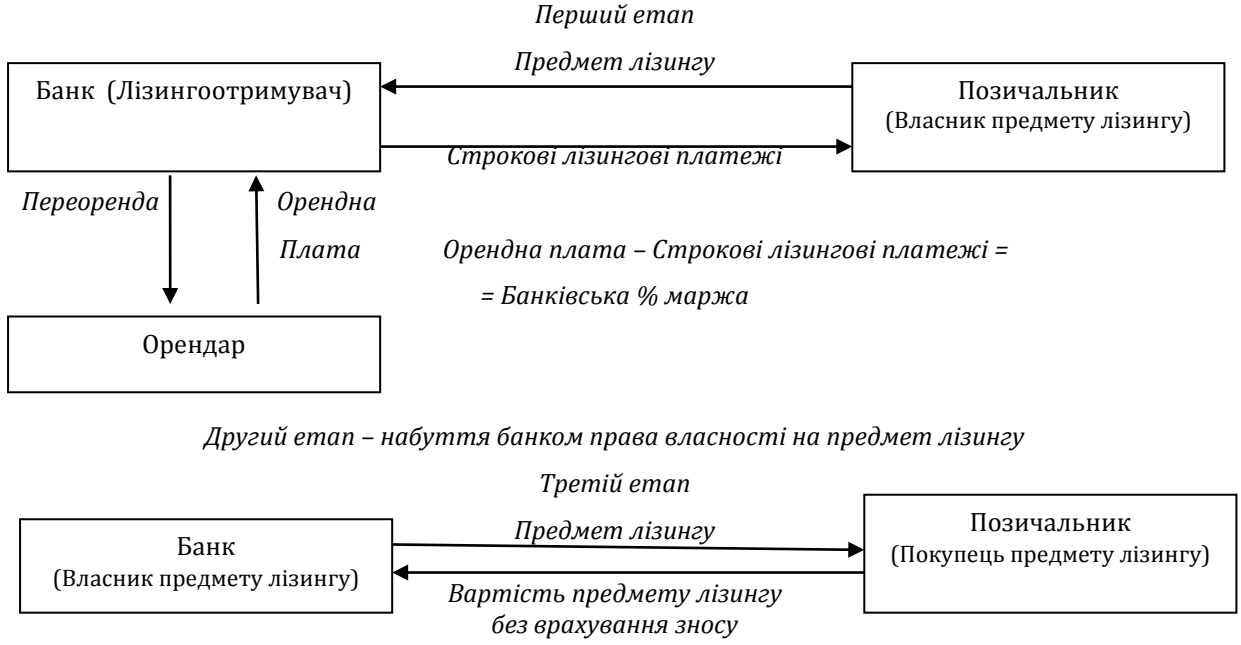

Рис. 3. Схема проведення операції РЕПО, завуальованої під операцію лізингу

Особливістю наведеної схеми може бути хіба що урахування терміну експлуатації предмета лізингу таким чином, щоб вартість його зношення під час експлуатації не перевищила ефективну ставку відсотка кредитування та щоб така операція виправдовувалась фінансово. Використання такої схеми є доцільним під час фінансово-економічної кризи в країні, коли ставки кредитування є зависокими, що унеможливлює раціональне функціонування фінансових потоків. Також в окремому порядку повинні бути обговорені гарантії позичальника щодо обов'язкового зворотного викупу предмета лізингу за обумовленою ціною.

Зменшити ризики щодо зворотного викупу предмету лізингу за обумовленою ціною в обумовлений

час, на нашу думку, зможе використання (в наведеній на рис. 3. схемі) форвардного контракту, активом за яким виступатиме предмет лізингу. Обов'язковість та незворотність виконання форвардного контракту без можливості його обороту забезпечить його виконання з боку позичальника.

Описані нами рекомендації щодо використання механізмів пришвидшення обертання коштів в економіці а саме: факторингу, випуску векселів, операцій РЕПО із використання елементів лізингу – доцільно використовувати у разі неможливості надання банком позичальнику кредиту звичайним прозорим способом.

Іншим альтернативним видом кредитування є викуп банком облігацій позичальника. Цей спосіб фінансування використовується із позичальниками, які відповідають високим вимогам щодо кредитоспроможності, тому що, по-перше, купувати їх боргові цінні папери в іншому випадку недоцільно, а по-друге, при низькій кредитоспроможності зареєструвати випуск облігацій у НКЦПФР просто неможливо.

Інвестування банком коштів у високоліквідні боргові ціні папери є досить прибутковим напрямком фінансової діяльності. Формування власного портфеля якісних боргових цінних паперів диверсифікує банківські ризики та підвищує ліквідність банку. Можливість реалізації боргових цінних паперів на фондовому ринку дає можливість банку вільно змінювати напрямки своїх грошових потоків за потреби у будь-який час [6].

Особливу роль у формуванні грошових потоків країни відіграє купівля банками облігацій внутрішньої державної позики та облігацій місцевих позик. Формування портфеля цінних паперів за рахунок цих фінансових активів – це непряме фінансування економіки країни та соціального розвитку держави. Однак банку як інвестору варто пам'ятати, що вкладання коштів у консервативні цінні папери, якими є облігації, є доцільним за умов сталого розвитку економіки [2].

За несприятливих умов економіки, на нашу думку, банкам та позичальникам варто було б використовувати систему форвардних контрактів, активом за якими виступали б кредитні кошти, ціною – процентні ставки за кредитом. Доцільність використання форвардного контракту у системі кредитування наведемо нижче (табл. 1.):

Таблиця 1. Теоретичні умови кредитування із використанням системи форвардних контрактів

Сума кредиту	Спот %	Очікуваний за рік %	Плата за форвард за рік
100 %	20 %	24 %	2 %
100 грн	20 грн	24 грн	2 грн

Припустимо, що отримавши плату на форвард з терміном виконання за 1 рік, банк надав на поточний рік вказані 100 грн, за поточних умов у 20 %, таким чином, за результатами року зі 100 грн банк отримає тіло кредиту, відсоток, плату за форвард та відсоток від розміщення плати за форвард у кредит:

$$100 + 20 + 2 + 0{,}4 = 122{,}4 \text{ грн (або 120 грн без форвардного контракту)}$$

Через рік банк повинен за умовами форвардного контракту надати клієнту кредит за умовами минулого року, але без збитку собі. Тобто за 2 роки кредитування банк повинен отримати 44 % (без урахування плати за форвард), враховуючи, що у першому році банк отримав 20,4 % (без урахування плати за форвард) у другому році отримаємо:

$$44 - 20{,}4 = 23{,}6\ \%$$

Кредитування за умов форварду забезпечить надходження:

$$100 * 20\ \% + 100 = 120 \text{ грн } (20\ \%)$$

Банку необхідно забезпечити надходження ще 3,6 % від суми кредиту. Це можливо, якщо зобов'язати клієнта у тому ж форварді взяти кредит на суму відсотка у розмірі різниці між реальною та заявленою ставками за поточних умов:

$$100 * 3{,}6\% = 3{,}6 \text{ грн.}$$
$$X * 0{,}24 = 3{,}6 \text{ грн.}$$
$$X = 15 \text{ грн.}$$

Таким чином кредитування за форвардним контрактом складатиметься з двох частин:

1. $100 * 20\ \% + 100 = 120$ грн.
2. $15 * 24\ \% + 15 = 18{,}6$ грн.

Зважена процентна ставка складатиме:

$$((120 + 18,6) / (100 +15) – 1)*100 \% = 20,5 \%$$

Загальні % витрати позичальника:

$$2 \% + 20,5 \% = 22,5 \%$$ (або 24 % без форвардного контракту).

Рентабельність банківського кредитування без використання форвардного контракту за 2 роки мала б наступний вигляд:

$$0,2 + 0,24 = 0,44$$

Із використанням форварду:

$$(22,4/100) + (38,6/115) = 0,61$$

Таким чином використання форвардного контракту із зазначеними умовами є взаємовигідним і для банку, і для позичальника.

Але може скластися ситуація, коли очікуване здорожчання кредитних коштів на ринку до 24 % не відбудеться, а навпаки станеться їх здешевлення до 17 %. Тоді контрактом має передбачатися надання клієнту кредиту за поточних умов (17 %), але на таку суму, при погашенні якої б утворювався платіж згідно з умовами контракту – 120 грн:

$$X * 1,17 = 120 \text{ грн}$$

$$X = 102,56 \text{ грн.}$$

Загальні % витрати позичальника складуть:

$$17 \% + (2 / 102,56)*100 \% = 17 \% + 1,95 \% = 18,95 \%$$

У цьому випадку 1,95 % виступає фактично як плата за страховку на підвищення вартості кредитування. У будь-якому разі це менше за ціну спот = 20 %.

Таким чином систему банківського кредитування із використанням форвардного контракту можна описати наступним чином (1):

Грошовий потік банку у перший рік:

$$Wt = V + V*i + V*k +(V *i*k) \quad (1)$$

де: Wt – грошовий потік за наданням кредиту у спот-періоді;

V – сума кредиту, що надається;

i – базова процентна ставка;

k – плата за форвард.

Грошовий потік банку у другий рік:

$$W(t+1) = (V*i + V) + (Vx*i(t+1) + Vx) \quad (2)$$

де: W (t+1) - грошовий потік за наданням кредиту у новому періоді;

i(t+1) – відсоткова ставка нового періоду;

$$Vx = V*ix \quad (3)$$

$$\text{де: } ix = i + i(t+1) – 2i – i*k \quad (4)$$

Реальна зважена відсоткова ставка з урахуванням форварду:

$$ie = W(t+1) / (V+Vx) \quad (5)$$

Загальні відсоткові витрати позичальника:

$$ip = ie + k \quad (6)$$

Сучасний ринок банківського кредитування має низку проблем, спричинених наслідками світової економічної кризи. Хронічна нестача вільних коштів, відсутність достатньої кількості позичальників із високим рівнем кредитоспроможності - все це призвело до нерівномірного розподілу кредитних коштів між галузями економіки та відсутності інвесторів.

Використання факторингу як механізму оптимізації грошових потоків у товарно-грошових відносинах між покупцем та продавцем забезпечує невпинний грошовий рух у фінансах виробників, що є особливо актуальним у посткризовий період. Із використанням факторингу відбувається своєчасне вивільнення коштів та їх надходження у користування постачальника.

Використання переказного векселя, так само, як і використання факторингу, пришвидшує товарообіг та рух грошової маси, але такий механізм має низку переваг для тих позичальників, які не повною мірою відповідають офіційним вимогам банків, що є також вкрай важливим у кризовий та посткризовий періоди.

Операції РЕПО, які виступають альтернативою класичному банківському кредитуванню, також дозволяють оминути вимогу НБУ щодо кредитоспроможності позичальників, але після настання економічної кризи у 2008 році фондовий ринок в Україні зазнав значного удару, що вкрай негативно відбилось на динаміці курсу цінних паперів вітчизняних емітентів та призвело до загального зниження ділової активності. Таким чином, на нашу думку, більш доцільним у якості активу за операцією РЕПО обирати матеріальні активи. А у разі необхідності відкриття кредитної лінії як альтернативу обирати механізм лізингу, побудований на принципі операцій РЕПО.

Доволі перспективним напрямком у сфері непрямого кредитування в Україні залишається випуск боргових цінних паперів. Особливо популярним стає останнім часом емісія облігацій, що пов'язано із поступовим відновленням фондового ринку після всесвітньої економічної кризи та поступовим підвищення ліквідності вітчизняних емітентів.

Але найперспективнішим, на нашу думку, серед механізмів банківського кредитування є використання принципів форвардних контрактів. Невідворотність умов форвардного контракту забезпечує захист як кредитору, так і позичальнику. За умовами такого контракту кредитор отримує гарантоване розміщення коштів за визначеними заздалегідь умовами у майбутньому у межах суми кредитної угоди, плюс розміщення додаткових коштів за ринковими умовами терміну виконання форвардного контракт. Розмір додаткових коштів, які обов’язково підлягатимуть розміщенню як кредитних ресурсів у позичальника, визначається як необхідна сума для покриття часової відсоткової різниці (2). Такий підхід суттєво збільшує рентабельність кредитної операції для банку. Позичальник гарантовано отримує кредитні кошти у визначений час, за визначеними умовами (у разі відсутності суттєвого погіршення кредитоспроможності). У випадку, коли ринкові умови є кращими за визначені у форвардному контракті, кредитор зобов’язаний діяти в інтересах позичальника та надати кредит за ринковими умовами. У такому випадку позичальник втрачає суму, сплачену за підписання форвардного контракту, – плату за форвард (k). Такий випадок можна порівняти із купівлею страхового поліса, яким так і не довелось скористатись.

Запропоновані механізми є дієвими та ефективними, особливо у посткризовий період та у час становлення економіки країни. Їх використання є перспективним та потребує подальших досліджень з точки зору оцінки ризиків та прибутковості. Також запропоновані підходи потребують адаптації до чинного в Україні законодавства.

Список літератури

1. *Про банки і банківську діяльність [Текст] : закон України від 07.12.2000 р.*
2. *Банківська справа [Текст] / За ред. Р. І. Тиркала. - Тернопіль: Карт-бланш, 2001. -316 с.*
3. *Банківські операції [Текст]: підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пухов-кіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: КНЕУ, 2002. - 476 с.*
4. *Гроші та кредит [Текст]: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. - К.: КНЕУ, 2001 - 602 с.*
5. *Коцовська. Р. Операції комерційних банків [Текст] : навч. посіб. / Р. Коцовська, В. Ричаківська - К.: «Алерта».- 2003. – 500с.*
6. *Операції комерційних банків [Текст] / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук, Я. Грудзевич, М. Вознюк. - 3-тє вид. - К.: Алерта; Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 500 с.*

References

1. *The law of Ukraine "On banks and bank activity" from 07.12.2000. (2000).*
2. *Tirkalo, R. I. (2001). Banking. – Ternopil: Carte Blanche.*
3. *Moroz, A. M., Savluk, M. I., Puhovkina, M. F. (2002). Bank transactions. –Kyiv: KNEU.*
4. *Moroz, A. M., Savluk, M. I., Puhovkina, M. F. (2001). Money and credit. - Kyiv: KNEU.*
5. *Kocovcka, P. ,Richakivska, V. (2003). Operations of commercial banks. - Kyiv: Alerta.*
6. *Kocovcka, P., Richakivska, V., Tabachuk, G., Grudzevych, Y., Voznyuk , M. (2003). Operations of commercial banks. - Kyiv: Alerta; Lviv: LBI NBU.*

Стаття надійшла до редакції 11.05.2014 р.